

1. Кудряченко А. І. Соціальне партнерство: європейський досвід і Україна // Стратегічні пріоритети. – 2008 р. – № 3(8), С. 135; 2. Волинець У. А. Розвиток соціального партнерства в Україні // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – Вип. 2 (43). 2014. С. 236; 3. Україна в 2007 році: внутрішнє ізовнішнє становище та перспективи розвитку. Експертна доповідь. Київ : НІСД, 2008. С. 106; 4. Там само. С. 108; 5. Кудряченко А. І. Згадана праця. С. 139.

Parkhomenko N. Social dialogue in Ukraine: problems and prospects

Establishing social partnership, dialogue, the content of which is social relations is part of the integration Of Ukraine to the EU. The formation of the national model of social partnership in Ukraine amid deep economic and socio-political crisis that has led to the impoverishment of broad strata of the population, reducing the small and medium business, which in the developed countries is the basis of the general welfare; political instability and populism; direct significant funds on defence and security; the emergence of new segments of the socially disadvantaged groups, etc.

Social dialogue between entrepreneurs and employees takes place thanks to the work of the National Trilateral socio-economic Council, which has the recommendation, consultative and advisory powers.

One of the legal remedies in the field of social dialogue, there is general agreement on regulation of the basic principles and norms of the realization of socio-economic policy and labour relations in Ukraine, which has a frame and advisory in nature, since the failure of its provisions does not assume legal liability of the parties to its conclusion. In addition, the implementation of the provisions of the agreement involves the development and adoption of a series of laws and regulations, the establishment of institutional mechanisms and others in need of financial and personnel resources and can leave this declarative.

Among the unresolved problems in the social sphere: the weakness of the trade unions as representative and defender of the interests of workers; in the process of social dialogue the parties employers, which primarily will lobby their own interests in bodies of Executive and legislative power; formal collectively-contract process; irresponsibility of social partners for failure accepted them collective agreements and contracts, etc.

Key words: social dialogue, social partnership, General Agreement, employers, workers, Trade Union.

УДК 340.1

С. В. БОБРОВНИК
доктор юридичних наук

**ЮРИДИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ:
СТАНОВЛЕННЯ ТА НАУКОВИЙ СТАТУС**

Досліджується еволюція становлення юридичної антропології як результату розвитку історичної, політичної, соціальної та прикладної антропології. Юридична антропологія охарактеризована на рівнях філософського підходу до пізнання держави і права; вчення про людину як соціальну одиницю та суб'єкта права; самостійної сфери наукових досліджень, що має власний предмет і методологію.

Ключові слова: антропологія, науковий підхід, вчення, юридична антропологія.

Бобровник С. В. Юридическая антропология: становление и научный статус

Исследуется эволюция становления юридической антропологии как результата развития исторической, политической, социальной и прикладной антропологии. Юридическая антропология охарактеризована на уровнях философского подхода к познанию государства и права; учения о человеке как социальной единице и субъекта права; самостоятельной сферы научных исследований, имеющей свой предмет и методологию.

Ключевые слова: антропология, научный подход, учения, юридическая антропология.

Bobrovnik S.V. Legal anthropology: formation and scientific status

We study the evolution of legal anthropology as a result of historical, political, social and applied anthropology. Legal anthropology described at different levels of the philosophical approach to the knowledge of law; the doctrine of man as a social unit and the entity; independent field of research, which has its own subject matter and methodology.

Keywords: anthropology, scientific approach, teaching, legal anthropology.

В умовах розбудови правової держави та формування громадянського суспільства особливого значення в сучасній Україні набувають комунікативні процеси, спрямовані на забезпечення інтересів людини, права якої визнані на конституційному рівні вищою соціальною цінністю. Підвищення людського чинника в процесах життєдіяльності суспільства та держави зумовлює необхідність аналізу різноманітних соціальних явищ, у тому числі держави та права, на основі антропологічного філософського підходу, який визначається сучасними вченими як філософський, основою вивчення якого є правове буття людей. Сутність його полягає у необхідності забезпечення соціальних форм спільної діяльності, у тому числі й у праві та можливості аналізу відносин, що виникають між людьми у зв'язку з правом¹.

Широке використання антропологічних підходів надає можливість стверджувати про формування юридичної антропології, яку визначають як галузь філософії права, що вивчає співвідношення особистості й права, особистість як об'єкт дії права та її вимоги до права, структуру цінностей особистості та право як засіб утілення цих цінностей у суспільне життя, права людини та їх юридичний захист, тобто в цілому особистісний аспект права².

Проблематика юридичної антропології ще не була предметом самостійного дослідження, хоча окремі її аспекти аналізувалися у працях О. А. Бандури, О. А. Гарасиміва, А. А. Козловського, А. М. Мироненка, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скакун, А. М. Старика, Б. Ф. Чміля та ін.

Метою цієї публікації є аналіз генези становлення теоретико-методологічних засад антропології та визначення її наукового статусу.

Термін «антропология» з'явився у творах давньогрецьких мислителів і означає у перекладі з грецької «наука про людину». За допомогою цього терміна формувались учення, орієнтовані на порівняння людей, включаючи людей іншого фізичного типу. Проте тільки у другій половині XVII ст. була вперше обґрунтована думка про існування у межах сучасного суспільства кіль-

кох рас і запропонована їх класифікація. Це зроблено французьким мандрівником і письменником Франсуа Бернье 1684 р.³

Якщо XIX ст. в історії антропології називають часом бурхливого розвитку антропогенези та становлення антропології як точної природничо-наукової дисципліни, то XX ст. називають століттям антропологічної спеціалізації і перетворення антропології з єдиної науки на комплекс наук про фізичну та соціальну природу людини⁴.

Саме антропологія стала наукою про еволюцію людини, особи та суспільства. На думку американського соціолога права Р. Макайвера, еволюційний підхід до вивчення суспільного життя має власні беззаперечні переваги, адже, по-перше, ми краще починаємо розуміти природу соціальної системи; по-друге, можемо розташувати безліч історичних фактів у значущому порядку, надавши їм значення стадій; по-третє, наштовхує нас до пошуку причин історичних змін та їх рухомих сил⁵.

Результатом розвитку науки стало формування історичної антропології, що є першим етапом становлення юридичної антропології. Вона отримала значне поширення на початку 70-х років XX ст. на основі британської «соціальної антропології» та американської «культурної антропології», об'єднаних під назвою «етнологія»⁶. Політичний аспект історичної антропології зумовив необхідність формування політичної антропології як засобу вивчення відносин влади та підпорядкування. Саме політична антропологія склала другий етап формування юридичної антропології. У 80-х роках XX ст. Ісак Ле Гофф акцентував увагу на благодатному впливові політичної антропології на оновлення політичної історії⁷.

Застосовуючи нові правові концепції, включаючи концепції юридичної антропології, до пошуку «засад нормативності», ми як на такі повинні вказати на домінування впливу соціокультурної антропології на визначення інституційних форм різноманітних різновидів соціальної діяльності та соціально значущої поведінки. У цьому контексті норми та цінності, що виникають історично, можливо вважати етапами становлення та розвитку загальної культури людства, тобто ці норми та цінності є підставою та критерієм закріплення правил поведінки⁸.

Антропологічне знання з успіхом застосовують у різноманітних практичних ситуаціях. Тому особливого значення сьогодні набуває прикладна антропологія у різних аспектах. Прикладна антропологія спрямована на застосування результатів теоретичних досліджень у конкретних історичних, економічних, організаційних, політичних та військових (воєнних) ситуаціях. Предметом прикладної антропології є соціальний розвиток, глобалізація, етнічна сфера, постіндустріальна культура, інформатизація суспільства, проблеми біженців, релігійні відносини та ін.

Юридична антропологія формувалася майже одночасно (приблизно у другій половині XIX ст.) у різних країнах Європи як складова всезагальної історії права та різновид прикладної антропології⁹. Вихідне тлумачення юридичної антропології, вперше обґрунтоване Г. Мейном у праці «Стародавнє право» (1861), існувало в Англії майже до 1920-х років, коли з опублікуванням праць

Б. Малиновського та інших антропологів воно поступово сформувалось у самостійну наукову дисципліну.

Юридична антропологія – це наука, яка розглядає людину як соціально-історичну істоту в її правових вимірах та характеристиках, тобто юридична антропологія – це наука, яка вивчає правове буття народів від давнини до наших днів.

На думку сучасних правознавців та антропологів, методологічними засадами юридичної антропології є такі положення: 1) правовий плюралізм як у діахронічному, так і в синхронічному плані; 2) емпіричне та соціально-історичне вивчення форм усного (звичасового) права; 3) вивчення відповідних соціальних інституцій в історичному та логічному відношеннях¹⁰.

Механізм формування юридичної антропології є таким, що антропологічне знання у правознавстві з'являється у результаті фіксації у спеціальній знаковій формі нових зв'язків між знаками (символами), суб'єктами та об'єктами, які (зв'язки) склалися в системі юридично значущої діяльності. У цьому випадку нове антропологічне знання є результатом наділення елементів правового дискурсу властивостями, які вихідним чином їм не належали.

На нашу думку, антропологічне знання у сфері юриспруденції здатне відігравати роль критерію оцінки багатьох юридичних дисциплін, особливо тих, у яких загальні принципи антропологічної науки здатні проявитися як регулятивний інструмент оцінки ефективності та правильності нових ідей, методів та положень, які сьогодні висуває українське правознавство. По суті, це така оціночна діяльність, яка пов'язана з отриманням інформації про те, чи відповідають процеси, що мають перебіг в юридичній науці, критеріям та принципам, обґрунтованим юридичною антропологією.

Своєрідною проекцією теорії юридичної антропології є оцінка концепції та практичної реалізації правової реформи в Україні. З цього погляду заслуговує на певну критику та обставина, що правову реформу не здійснюють в єдиному концептуальному полі, що ця реформа має поняттєві прогалини, що судова реформа та реформа юридичної освіти загальмовані тощо. Крім того, головні ідеї та принципи реформи не завжди достатньо ясні, їх не завжди послідовно та цілеспрямовано реалізують. Нарешті, не можна обминути й того, що громадянське суспільство часто осторонь здійснюваних юридичних перетворень.

Оскільки головне завдання правової реформи полягає у формуванні соціальної-правової держави та громадянського суспільства в Україні, економіка якої розвивається у напрямі ринкових відносин на основі приватних форм власності, виникає гостра потреба у нових правових поглядах на соціальну реальність. Оцінюючи те, як почувається людина у новому правовому середовищі, можна зробити висновок про успіх або провал запланованих змін у суспільному житті. І тут на допомогу правознавцям можуть прийти не тільки соціологія та психологія, а й юридична антропологія¹¹.

У сучасній літературі антропологія є предметом вивчення різноманітних наук. Етимологічно вона визначається як наука, що вивчає біологічну природу людини, її риси¹². Саме це визначення, на нашу думку, характеризує багатоаспектність антропології, яка може мати вияв як у різноманітних сферах житте-

діяльності людини, так і на різних рівнях. Різноманітним є статус і юридичної антропології, яка може бути визначена як методологічний підхід дослідження держави і права, заснований на людському вимірі правових явищ, що визначає державно-правові явища як засіб обмеження конфліктності людини та забезпечення взаємодії людей¹³.

Саме такий статус забезпечує характеристику антропології як методологічного підходу – вихідної засади, ідеї, що визначає стратегію розвитку дослідження¹⁴. Покладаючи в основу дослідження сутність, природу та діяльність людини антропологія стає універсальним методологічним підходом пізнання соціальних явищ через сутність, природу та діяльність людини. Антропологічний підхід забезпечує аналіз державно-правових категорій через соціальні зв'язки людина–суспільство; їх характеристику як динамічних явищ, що функціонують і змінюються в об'єктивній реальності; дослідження правової сфери через реальну поведінку суб'єктів та їх свідомість; аналіз права як засобу забезпечення людської комунікації; іншим аспектом вияву правової антропології є її характеристика як вчення про людину як істоту, яка формується у правовому порядку¹⁵. Вона розкриває духовну сутність людини в її трансцендентній своєрідності, яка, долаючи безпосередність, реалізується себе у відкритому горизонті буття, тому сутнісно спрямована на абсолютне буття¹⁶.

Предметом аналізу цієї галузі знань є правові системи, весь комплекс правових явищ, таких як норми права, правові відносини, правові ідеї, процедури, способи регуляції конфліктів, законність, правопорядок і засоби їх досягнення, які мають місце у різний час, у різних етносів, у різні періоди і в різних частинах світу¹⁷.

У сучасній юридичній літературі набуло поширення визначення юридичної антропології як прикладної науки, що орієнтовна на вивчення соціальних функцій права, наслідків, пов'язаних з прийняттям та впровадженням у суспільне життя нових правових норм. У цьому випадку предметом соціально-правових досліджень є певні типи суспільних відносин, відзначені належністю до морально-правових цінностей. Історично ці цінності постають як при формуванні відповідних нормативних імперативів та приписів, так і при їх реалізації в соціальній поведінці індивідів та соціальних груп.

Конкретні антропологічні дослідження в праві орієнтовані, з одного боку, на аналіз соціальної зумовленості нормативних регуляторів поведінки людей, з другого – на вияв причин і чинників соціального впливу на специфічні форми людської поведінки в їх історичній динаміці. Цю обставину потрібно враховувати, оскільки маємо справу з тим інтегративним механізмом, який сприяє зближенню юристів, філософів, соціологів та психологів. Поряд з тим необхідно підкреслити, що між предметом юридичної антропології та предметом теорії права існує відмінність. Кожен із них зберігає свою специфіку. Юридичну науку передусім цікавить правова форма відповідних суспільних відносин, зміст прав та обов'язків його суб'єктів, натомість юридична антропологія з'ясовує соціально-історичну генезу нормативно-ціннісних регулято-

рів людської поведінки, місце та соціальні функції досліджуваного суспільного явища в системі певного нормативного порядку.

Особливу увагу необхідно приділяти аналізу антропологічних аспектів конфліктів та компромісів правової сфери, адже існують чинники, які зумовлюють переваги застосування юридичної антропології до дослідження конфлікту і компромісу у праві. До таких чинників належать:

- нагальність модернізації загальної моделі взаємовідносин «суспільство – держава – людина», в якій зазначені суб'єкти повинні бути насамперед партнерами, які функціонують у людському середовищі і спільно вирішують загальні завдання;

- необхідність удосконалення правового забезпечення людської комунікації, яке повинно реалізовуватись не за допомогою апарату примусу, заборон та обмежень, що відображають насильницький аспект права, а бути побудованими на засобах правового компромісу;

- наявність та функціонування біполярної моделі соціального життя, у якій соціальна комунікація характеризується двома парадигмами: з одного боку, парадигмою компромісу, а з другого – парадигмою конфлікту.

Перевагами антропологічного типу правопізнання конфлікту і компромісу є такі:

- дослідження моделі взаємовідносин «суспільство – держава – людина» як дуалістичного протиріччя конфлікту і компромісу;

- пріоритетність застосування стимулюючого правового впливу, що зумовлює компромісний характер правовідносин;

- розкриття індивідуального та соціального аспектів динаміки правоконпромисних і правоконфліктних відносин;

- функціонування конфлікту і компромісу як сутнісних засад права, що, на відміну від інших типів правопізнання, допомагає відобразити усі аспекти правової реальності;

- виявлення соціального аспекту (процесу легалізації та легітимізації правових норм) внутрішніх правових конфліктів та компромісності правової системи;

- об'єктивація конфліктів і компромісів у праві у певну форму (правовий текст) та реалізація у відповідних правовідносинах;

- пізнання сутності компромісу і конфлікту у праві в процесі легалізації та легітимізації правових норм;

- встановлення взаємозв'язку трансцендентного та іманентного у процесі правового упорядкування конфліктів і компромісів.

За допомогою юридичної антропології здійснюється синтез усіх виявів компромісу і конфлікту у праві, що пов'язано із дослідженням людини як індивіда та соціального елемента.

На підставі з вищезначеного можна зробити такі висновки:

1. Становлення юридичної антропології було зумовлене і стало результатом формування історичної, політичної, соціальної та прикладної антропології.

2. Правова антропологія може бути охарактеризована на трьох рівнях – філософського підходу до пізнання держави і права; вчення про людину як соціальну одиницю та суб'єкта права; самостійну сферу наукових досліджень, що має власний предмет і методологію.

3. Юридична антропологія у своєму соціологічному вимірі дає юристові змогу використовувати як теоретико-методологічний інструментарій найзагальнішого характеру, так і емпіричні методи дослідження, запозичувані із соціології, етнографії та психології. Подібний універсалізм юридичної антропології надає дослідникам широкі можливості для аналізу та розв'язання найрізноманітніших пізнавальних завдань, які не можуть бути розв'язані яким-небудь одним методом.

4. Юридична антропологія на концептуальному рівні здатна відігравати роль критерію оцінки багатьох юридичних дисциплін, особливо тих, у яких загальні принципи антропологічної науки здатні проявитися як регулятивний інструмент оцінки ефективності та правильності нових ідей, методів та положень, що їх сьогодні висуває українське правознавство.

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Алерта : КНТ : ЦУЛ, 2009. С 11; 2. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*: у 10 т. Київ : «Концерн «Видавничий Дім», ІН-ЮРЕ, 2003. С. 1054; 3. Лукьянова И. Е., Овчаренко В. А. Антропология. Москва : Инфра – М., 2007. С. 20; 4. Harris M. The rise of anthropological theory: A history of the theories of culture. New York : Crowell. 1968. P. 81; 5. Mach Z. Kultura i osobowość w antropologii amerykańskiej. Warszawa-Kraków : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1989. S. 17; 6. Холутов А. Е., Кульба С. Н. Антропология. Ростов-на-Дону, Москва : Феникс, 2008. С. 13; 7. Баландые Ж. Политическая антропология: пер. с фр. Новосибирск : Научный мир, 2001. – 204 с; 8. Radin P. Method an Theory of Ethnology an Essay in Criticism. New York, 1966. P. 43; 9. Ковлер А. И. Антропология права. Москва : Норма, Инфра. – М., 2002. С. 44; 10. Рулан М. Юридическая антропология: пер. с фр. Москва : Норма, 2000. С. 32; 11. Ковлер А. И. Згадана праця, С. 324; 12. *Новий тлумачний словник української мови*: в 3-х т. Т. 1. Київ : Аконтіт, 2008. С. 36; 13. *Порівняльне правознавство* в системі юридичних наук: проблеми методології : монографія / за ред. Ю. С. Шемшучека. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, 2006. С 30; 14. Там само, С 9; 15. *Мала енциклопедія теорії держави і права*. Київ : Вид-во європейського університету, 2010. С 22; 16. Дудченко В. В. Філософсько-методологічні підходи до права у вітчизняній юриспруденції // Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна: зб. наук. статей. Київ : ДУХ і ЛІТЕРА, 2013. С. 89; 17. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*: у 10 т. Київ : «Концерн «Видавничий Дім», ІН-ЮРЕ, 2003. С. 39.

Bobrovnik S.V. Legal anthropology: formation and scientific status

Improving the human factor in the processes of society and the State necessitated analysis of various social phenomena, including the state and law on the basis of anthropological philosophical approach, defined by modern scholars as the philosophical basis of the study which is being legal persons.

The aim of this publication is to analyze the genesis of the formation of theoretical and methodological foundations of anthropology and determine its scientific status.

The term “anthropology” appeared in the works of Greek philosophers and means in Greek “science of man”. This term is formed doctrine aimed at comparing people, including people of a physical type.

The result was the formation of science historical anthropology, which is the first stage of legal anthropology. It is widespread in the early 70th century. based on the British 'social anthropology' and American 'cultural anthropology', united under the name "ethnology"

Anthropological knowledge has been successfully used in a variety of practical situations. So special importance today gets applied anthropology in various aspects. Applied Anthropology focused on the application of the results of theoretical research in specific historical, economic, institutional, political and military (war) situation.

Legal Anthropology formed almost simultaneously (about the second half of XIX century) across Europe as part of the universal history of law and the kind of applied anthropology. The original interpretation of legal anthropology, first grounded G. Mayne in his work "Ancient Law" (1861), there were in England nearly 1920 years.

Legal anthropology – the science that considers man as a socio-historic creature in its legal dimensions and characteristics, ie legal anthropology – the science that studies the legal existence of the peoples of antiquity to the present day.

Variety is the status and legal anthropology, which can be defined as a methodological approach to the study of law, based on the human dimension of legal phenomena.

Laying the foundation study nature, nature and human activity is a universal anthropology methodological approach social phenomena through knowledge of nature, nature and human activities.

In modern legal literature has spread legal definition of anthropology as an applied science, estimated at studying the social functions of law, the consequences associated with the adoption and implementation of public life in the new law.

Keywords: *anthropology, scientific approach, teaching, legal anthropology.*

УДК 340.1

Т. І. ТАРАХОНІЧ,
кандидат юридичних наук

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

У статті охарактеризовано наукові підходи до розуміння таких важливих категорій юридичної науки, як методологія наукового пізнання, методологія юридичної науки, методологія теорії держави та права. На загальнотеоретичному рівні виокремлено й охарактеризовано наукові підходи до цієї проблеми. Звернено увагу на методи, виокремлено їх особливості, розмежовано поняття «метод» і «прийом» наукового пізнання. Визначено та охарактеризовано принципи наукового пізнання.

Ключові слова: *методологія наукового пізнання, методологія юридичної науки, методологія теорії держави і права, наукові підходи, метод, прийом наукового пізнання, принципи наукового пізнання.*

Тарахонич Т. І. Методологічний інструментарій наукового пізнання

В статті дана характеристика наукових підходів к пониманию таких значимых категорий юридической науки, как методология научного познания, методология юридической науки, методология теории государства и права. На общетеоретическом уровне выделены и охарактеризованы научные подходы к данной проблеме. Обращено внимание на методы, выделены их особенности, разграничено понятие «метод» и «прием» научного познания. Выделены принципы научного познания и дана их характеристика.